

Henrikas Jasiūnas – Lietuvos matematikų muziejaus įkūrėjas

Antanas Laurinčikas, Vitolda Verikaitė

Vilniaus universitetas, Matematikos ir informatikos fakultetas

Naugarduko g. 24, LT-03225 Vilnius

E. paštas: antanas.laurincikas@mif.vu.lt, vita.verikaite@mif.vu.lt

Santrauka. Straipsnyje apžvelgiamas Lietuvos matematikų muziejaus įkūrėjo ir ilgamečio vadovo doc. Henriko Jasiūno (1925–2015) gyvenimas ir veikla. Trumpai aptariamos pagrindinės muziejaus darbo kryptys įvairiais laikotarpiais, atskleidžiama šios kultūros įstaigos visuomeninė reikšmė.

Raktiniai žodžiai: matematikų asmeninės kolekcijos, vadovėlis, pedagoginis, organizacinis, kultūrinis ir švietėjiškas darbas, mokslo darbai, fotonuotrauka.

Henriko Jasiūno pedagoginis, organizacinis, kultūrinis ir švietėjiškas darbas skirtas Lietuvai. Daugiau nei 60 metų Universiteto dienų tėkmėje randame ryškų Jo pėdsaką – matematikos dėstytojas, prodekanas, daugelio prasmingų renginių sumanytojas, organizatorius ir vykdytojas. Neieškodamas nei garbės, nei pelno, nei lengvesnio gyvenimo, negailėdamas savo materialinių išteklių ir sveikatos, daugiau nei 30 metų žiemą, vasarą ir net šventadieniais doc. Henrikas Jasiūnas ištikimai puoselėjo paminklą Lietuvai – Lietuvos matematikų muziejų [4]. Plačiau Henriko Jasiūno veikla apžvelgta knygoje „Henrikas Jasiūnas. Darbai ir dienos“ [5]. Mes apsiribosime jo – muziejaus steigėjo ir puoselėtojo – veikla.

Henriko Jasiūno gyvenimo ir veiklos datos:

1925 m. rugsėjo 5 d. gimė šviesioje pasiturinčių valstiečių Marijos Bružaitės ir Jurgio Jasiūno šeimoje.

1933–1938 m. mokėsi Antalieptės Šv. Jėzaus Širdies moterų kongregacijos vienuolyne šešių skyrių pradinėje mokykloje.

1938–1944 m. mokėsi Zarasų ir Utenos gimnazijose.

1944–1945 m. Zarasų apskr. Antazavės valsč. Šniukštų pradinės mokyklos vedėjas.

1945–1950 m. Zarasų apskr. Liaudies švietimo skyriaus mokyklų inspektorius, metodinio kabineto ir skyriaus vedėjas.

1950–1952 m. studijavo matematiką Klaipėdos mokytojų institute, o

1952–1956 m. – Vilniaus universiteto (VU) Fizikos-matematikos fakultete.

1952–1957 m. Vilniaus 8-osios darbo jaunimo mokyklos (dabar Vilniaus „Varpo“ suaugusiųjų gimnazija) matematikos mokytojas.

1953–1960 m. VU Bendrosios matematikos katedros vyr. laborantas, asistentas.

1954 m. vedė lietuvių kalbos mokytoją žemaitę Oną Martinkutę.

1958 m. gimė duktė Birutė. Dabar VU Baltistikos katedros profesorė.

- 1960–2015 m.** VU Tikimybių teorijos ir skaičių teorijos katedros vyr. dėstytojas, docentas, vyr. specialistas. Daugiau nei 20 metų talkininkavo Universiteto rektoriui prof. J. Kubiliui katedros veikloje.
- 1958–1960 m.** dėstė matematiką Vilniaus inžineriniame statybos institute.
- 1962 ir 1963 m.** iš Kauno politechnikos instituto (KPI) suformavo grupes studentų, kurie VU studijavo fiziką ir matematiką. Idėja priklauso VU rektoriui prof. Jonui Kubiliui ir jos rėmėjui KPI rektoriui prof. Kazimierui Baršauskui.
- 1962–2015 m.** Lietuvos matematikų draugijos (LMD) narys, iki 2014 m. – LMD valdybos narys.
- 1965–1969 m.** VU Matematikos ir mechanikos fakulteto prodekanas.
- 1969 m.** įsteigė Lietuvos jaunųjų matematikų mokyklą (LJMM) ir iki 1989 m. ją globojo.
- 1970–1976 m.** Lietuvos aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerijos mokslinės metodinės komisijos sekretorius.
- 1970–1987 m.** organizavo knygų serijos „Matematikos mokykla“ ir žymiausių pasaulio populiarių matematikos knygų leidybą.
- 1975 m.** apgynė fizikos-matematikos kandidato (dabar daktaro) disertaciją „Nepriklausomų atsitiktinių dydžių ir vektorių ribinių teoremų liekamojo nario tyrimas“. Mokslinis vadovas prof. Algimantas Bikelis.
- 1977–1986 m.** VU Matematikos fakulteto prodekanas.
- 1979 m.** suteiktas Lietuvos nusipelnusio dėstytojo vardas.
- 1983 m.** įsteigė Lietuvos matematikų muziejų, kuriam vadovavo iki 2015 m.
- 2005 m.** apdovanotas Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino Riterio kryžiumi.
- 2012 m.** apdovanotas prof. Zigmo Žemaičio medaliu. Medalium apdovanojami asmenys, nusipelnę Lietuvos švietimui, mokslui, nacionalinei dvasinei kultūrai. Šio medalio sumanytojas ir projekto autorius Henrikas Jasiūnas, skulptorius Antanas Žukauskas. 1984–2011 m. doc. H. Jasiūnas organizavo apdovanojimus šiuo medaliu.
- 2015 m. kovo 2 d.** išėjo į pensiją. Lietuvos matematikų muziejaus vairą perdavė doc. dr. Viliui Stakėnui.
- 2015 m. rugpjūčio 9 d.** mirė Šv. Roko ligoninėje, Vilniuje. Amžinam poilsiui atgulė Antakalnio kapinėse.

Henriko Jasiūno savybės: humaniškumas, drąsa, padorumas ir ištikimybė žmogiškiesiems idealams atsiskleidė 1944–1950 m. dirbant mokytoju ir švietimo organizatoriui Zarasų rajone.

Kas gi buvo doc. Henriko Jasiūno versmė, tas aruodas, iš kurio gausiai pasisėmė žinių ir meilės Lietuvos praeičiai? Be abejonės, vaikystės ir jaunystės aplinka – tėvai, mokytojai ir sutikti dori žmonės suformavo asmenybę [5, pp. 295–298]. Tėvai Jurgis (1883–1945) ir Marijona (1895–1983) Jasiūnai turėjo biblioteką, kurioje buvo daug knygų, lankė muziejus. Palaikė ryšius su krašto šviesuomene. H. Jasiūnas daug metų bendravo su vienu iškiliausių XX a. antrosios pusės Lietuvos muziejininkų – ilgamečiu Lietuvos istorijos ir etnografijos muziejaus direktoriumi (1947–1973), Vilniaus universiteto muziejaus įkūrėju ir vadovu Vincu Žilėnu (1907–1982). Iš jo sėmėsi profesinės patirties. „Muziejininkams Vincas Žilėnas yra visų pirma Mokytojas, įskiepijęs meilę tautos praeičiai ir iš ten mus pasiekusiam paveldui, reikliai ir kantriai mokęs

1 pav. Henrikas Jasiūnas ir Vincas Žilėnas. Vido Naujiko nuotr. 1982 m.

2 pav. Iš kairės: Česlovas Masaitis, Henrikas Jasiūnas, Petras Katilius, Povilas Brazdžiūnas ir Elga Borutienė. V. Naujiko nuotr. 1983 m.

muziejinės veiklos profesinių paslapčių, savo energija ir ryžtu gebėjęs sudominti ir uždegti ištisą muziejininkų kartą – Žilėno mokyklą, o svarbiausia – visą gyvenimą buvęs atviras ir tikras patriotas“ [6, p. 8].

Idėja įkurti muziejų H. Jasiūnui kilo senokai. Rinkti eksponatus pradėjo studijuodamas. Bet paskata tokiam žingsniui įgyvendinti buvo artėjantis Vilniaus universiteto 400 metų jubiliejus. Doc. H. Jasiūnas parengė ekspozicijos planą, techniškai ir meniškai ją apipavidalino.

1983 m. gegužės 13 d. geometrijos profesorius Petras Katilius, švęsdamas savo 80-metį, VU Matematikos fakultete (Naugarduko g. 24) atidarė Lietuvos matematikų muziejų. Išskilmėse dalyvavo matematikai, fizikai, kultūros darbuotojai ir svečias iš JAV profesorius matematikas Česlovas Masaitis.

Pirmoji ekspozicija 32 kv. m. 402 kambaryje įrengta 1979 m. rudenį. 1984 m. ekspozicija išplėsta ir 64 kv. m. 401 kambaryje įvyko paroda, skirta prof. Zigmo Žemaičio 100-osioms gimimo metinėms paminėti. Po kelerių metų dėl patalpų stokos muziejui paliktas tik 401 kambarys ir šalia 16 kv. m. kambarys fondams. Ekspонатai į muziejų pateko iš turtingas istorines ir kultūrinės tradicijas puoselėjančių žmonių. Žinoma, ekspozicijos pagrindą sudaro daugiausia paties H. Jasiūno surinkti eksponatai. Rinko viską, kas dar buvo išlikę iš Vytauto Didžiojo universiteto laikų ir tai, kas jam atrodė reikšminga praeičiai ir dabarčiai.

Vienas iš muziejaus tikslų – pagerbti žmones, nusipelnčius Lietuvos mokslui, kultūrai ir švietimui. Todėl muziejus kaupia, saugo ir tyrinėja Lietuvos matematikų

akademinių, kultūrinio ir mokslinio paveldo vertybes, teikia pagalbą mokytojams ir mokiniams, dėstytojams ir studentams, organizuoja parodas. Fonduose šimtai bylų. Jose matematikų asmeninės kolekcijos, mokslo darbai, rankraščiai, fonotruaukos. Eksponuojama tik maža dalis sukauptos medžiagos, kita dalis skirta moksliniams tyrimams. Muziejaus eksponatai turi neįkainojama vertę Lietuvos matematikos istorijai tirti. Muziejaus darbuotojai 1983–2015 m. plėtojo mokslinę temą „Lietuvos matematikos raida“.

Išskirsime tokias muziejaus veiklos kryptis:

- 1) *Matematikos raida senajame Vilniaus universitete.*
Sukaupti Zigmo Žemaičio, Prano Žemaičio, Bogdano Chmielevskio, Evaldo Gečiausko, Juozo Banionio, Broniaus Riaubos ir kt. darbai apie fizikos ir matematikos mokslus Vilniaus kolegijoje ir senajame Vilniaus universitete.
- 2) *Matematikos raida Lietuvos (nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo) universitete 1922–1940 m. ir VU Matematikos ir informatikos fakulteto raida.*
Didžiausias darbas „Absolventai“ [1]. „Ši knyga – unikalus istorinis dokumentas, skirtas studentijai. Knygoje pateikta pagrindinė informacija apie matematikos studijų turinį. ... knyga yra nuostabus paminklas lietuviškosios matematikos istorijai ir jos kūrėjams“ [5, 312].
- 3) *Matematikų moksliniai tyrimai nuo 1940 m.*
2001 m. kartu su TEV leidykla parengta ir išleista „Lietuvos matematikos rinkinio“ pirmųjų 40-ties tomų bei jo angliškojo varianto „Lithuanian Mathematical Journal“ rodyklė [7]. Ženklus muziejaus darbas – Lietuvos matematikų ir informatikų disertacijų sąvadas, paskelbtas internete 2004 m., minint prof. Vytauto Statulevičiaus pirmąsias mirties metines [2]. Tai pirmas tokio turinio darbas Lietuvos mokslo istorijoje, apimantis laikotarpį nuo 1930 m. iki šių dienų. Sąvadas atnaujinamas kasmet. Dabar sąvade yra 962 disertacijos: 496 matematikos, 169 informatikos, 129 informatikos inžinerijos, 168 užsienio mokslininkų, apgynusių VU disertacijas, ir kt. Pateikiama medžiaga matematikos geneologijos projektui [3].
- 4) *Lietuviškų matematikos vadovėlių nuo XIX a. pab. iki 1940 m. raida ir terminija.*
Muziejaus fonduose yra per 400 knygų iš nurodyto laikmečio: pirmasis lietuviškas uždavinynas, išleistas 1885 m., matematikos knygos pradinių, vidurinių ir aukštųjų mokyklų reikmėms, matematikos programos. Doc. P. Rumšas (1921–1987) pirmasis nuosekliai tyrinėjo lietuviškų matematikos vadovėlių istoriją ir matematikos terminiją. Rengiama knyga apie P. Rumšo darbus.
- 5) *Leidinių apie atskirus matematikus parengimas ir mirusiųjų atminimo įamžinimas.*

Kiekvieno žmogaus gyvenimas yra istorija. 1983–2015 m. parengta ir atspausdinta: 27 didesnės ir mažesnės apimties knygos, 31 lankstinukas, daugiau nei 20 straipsnių. Perskaityta per 80 pranešimų LMD ir kitose konferencijose.

Doc. H. Jasiūnas artimai bendravo su daugeliu kultūros ir meno žmonių. H. Jasiūnui specialiai užsakius, muziejuje kabo matematikų portretai, nutapyti žymių Lietuvos dailininkų Vytauto Ciplijausko, Felikso Daukanto, Ričardo Garbačiausko, Prano Gudaičio, Vlodo Karatajaus, Galiaus Kličiaus, Antano Kmieliausko, Renatos Lyndaitės-Petkevičienės, Bronės Uogintienės, Irenos Žemaitytės-Geniušienės. 7 portretai nuta-

3 pav. Lietuvos matematikų muziejuje. V. Stakėno ir H. Jasiūno nuotr. 2012 m.

pyti už doc. H. Jasiūno asmenines lėšas. Muziejų puošia ir Jono Buračo, Lino Julijono Jankaus, Ramunės Lebedytės, Kazio Šimonio, Vytauto Varankos darbai. Muziejuje garbingą vietą užima dailininko Rimanto Dichavičiaus grafikos darbai, daugybė žymaus fotomenininko Vido Naujiko matematikų nuotraukų. Muziejuje eksponuojami H. Jasiūno nupirkti skulptorių Gedimino Jakubonio, Vytauto Kašubos, Vaclovo Kosčiuškos, Antano Žukausko medaliai, skirti atmintinoms Lietuvos ir Vilniaus universiteto datoms. Muziejų puošia skulptoriaus Alfonso Vincento Ambraziūno ir tautodailininko meistrų meistro Vytauto Ulevičiaus medžio drožiniai, tautodailininkės Palmiros Damijonaitienės išaustos juostos. Muziejus už H. Jasiūno asmenines lėšas turi įsigijęs meninių albumų, apimančių žymių dailininkų, skulptorių kūrybą. Rimanto Dichavičiaus parengta trijų dalių knyga-albumas „Laisvės paženkliniai“ apima 200 Lietuvos menininkų darbus. Juk menas lavina žmogaus vidinį pasaulį.

Prisimanant istorines aplinkybes ir sąlygas, kuriomis buvo kuriamas muziejus, doc. Henriko Jasiūno milžiniškas nuopelnas, kad buvo atsispirta ideologiniams to meto reikalavimams. Tik ką atidarius muziejų, buvo bandyta jo veiklą svarstyti partinės organizacijos susirinkime, sudaryta net komisija ekspozicijai įvertinti. Muziejuje vyko partinės organizacijos susirinkimai. H. Jasiūnas turėjo savo nuomonę, argumentuotai ją gynė ir apgynė. „Atleisk jiems Viešpatie, nes jie nežino, ką daro...“ [5, p. 308].

Muziejaus lankytojai – studentai, Lietuvos mokyklų mokiniai ir mokytojai, absolventai, fakulteto svečiai. Mokykloms ir mokytojams dovanojami MIF ir LMD išleistų leidinių rinkiniai. Muziejuje posėdžiauja Lietuvos matematikų draugijos valdyba.

Muziejininkų darbai ne iš karto pastebimi. 1983–2005 m. doc. H. Jasiūnas muziejuje dirbo visuomeniniais pagrindais – už lankytojų AČIŪ. 2006 m. paskirtas vyriausiojo specialisto etatas tik muziejaus darbams.

Henrikas Jasiūnas nestokojo idėjų, minčių ir noro dirbti. Šventi doc. Henriko Jasiūno žodžiai: „Kam gyventi, jeigu nesistengi prisiminti arba pagerbti kitą žmogų“ [5, p. 10]. Doc. H. Jasiūno paskatinti ir išugdyti, šiuos darbus tęsiame mes.

2016 m. rugsėjo 27 d. Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakulteto taryba nutarė Lietuvos matematikų muziejui suteikti Henriko Jasiūno vardą ir pavadinti jį „Henriko Jasiūno vardo Lietuvos matematikų muziejumi“. Taip pat vartojant ir trumpesnę formą „Henriko Jasiūno Lietuvos matematikų muziejus“.

Literatūra

- [1] H. Jasiūnas, V. Stakėnas ir V. Verikaitė. *Lietuvos universiteto – Vytauto Didžiojo universiteto – Vilniaus universiteto fizikos, matematikos, mechanikos, informatikos ir statistikos absolventai 1922–2009*. Vilniaus universiteto Matematikos ir informatikos fakultetas, Vilniaus universiteto leidykla, 2010. 640 pp.
- [2] *Lietuvos matematikų ir informatikų disertacijos*. Adresas internete: <http://www.matmuziejus.mif.vu.lt/>.
- [3] *Mathematics Genealogy Project*. Available from Internet: <http://www.genealogy.ams.org/>.
- [4] V. Stakėnas. *Lietuvos matematikų muziejaus tinklalapis*. Adresas internete: <http://www.matmuziejus.mif.vu.lt/>.
- [5] R. Stančikienė ir V. Verikaitė. *Henrikas Jasiūnas. Darbai ir dienos*. Vilniaus universitetas, 2011, 344 pp.
- [6] R. Tumėnaitė. *Kultūros istorikas, muziejininkas Vincas Žilėnas*. Lietuvos nacionalinis muziejus, 2011, 256 pp.
- [7] V. Verikaitė ir H. Jasiūnas. *Lietuvos matematikos rinkinys. 1–40 tomų autorių rodyklė*. TEV, Vilnius, 2001, 255 pp.

SUMMARY

Henrikas Jasiūnas – the founder of the museum of Lithuanian mathematicians

A. Laurinčikas, V. Verikaitė

In the paper, a survey on the life and activity of the former and longtime chief of the Lithuanian museum of mathematicians Doc. Henrikas Jasiūnas (1925–2015) is given. The main directions of the museum work in various periods are shortly discussed, the public importance of this cultural institution is disclosed.

Keywords: pedagogical, organizing, cultural and public education work, photos, private collections of mathematicians, scientific works, textbook.